

باتىرقان قۇسبەگىن

پانا

شىنجاڭ خالىق باپاسى

باتىرقان قۇسبەگىن

پانا

(تارىخىي رومان)

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

۲۰۰۸ ۋىرجى

图书在版编目(CIP)数据

靠山/巴特尔汗著. — 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2001.6
(2008.12 重印)

ISBN 978 — 7 — 228 — 06403 — 8

I. 靠… II. 巴… III. 长篇小说 — 中国 — 当代 — 哈萨克语 (中国少数民族语言) IV. I247.5

中国版本图书馆CIP数据核子(2001)第23701号

责任编辑: 马吾提

编 辑: 朱马别克

校 对: 达吾列提

封面设计: 夏提克

靠山 (哈萨克文)

巴特尔汗 著

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码: 830001)

新疆新华书店发行

乌鲁木齐光大公司艺林印务中心印刷

850 × 1168 毫米 32 开本 15.25 印张

2002 年 7 月第 1 版 2008 年 12 月第 2 次印刷

印数: 2001 — 4000

ISBN 978 — 7 — 228 — 06403 — 8 定价: 20.00 元

جاۋاپتى رەداكتور : ماۋلىت ئىشارىپ ۋلى
رەداكتور : جۇمابەك قالىيەك ۋلى
كوررەكتور : داۋلەت باۋىرجان ۋلى
مۇقاپاسىن كورگەندىگەن: شاتتىق اگسا

پانا

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(ئۆزىمىجى قالاسى وڭتۇستىك اراتتىق كوشەسى 348 - اۋلا)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
ئۆزىمىجى گۇاڭدا سەرىكتىڭى يىلىن باسپا ورتالىغىندا باسلىدى
فورمات 1/32 1168 × 850 ، 15.25 باسپا تاباق
2002 - جىل ، شىلدە ، 1 - باسپاسى
2008 - جىل ، جەلتوقسان ، 2 - باسلىۋى
تيراجى: 4000 — 2001
ISBN 978 — 7 — 228 — 06403 — 8
باغاسى: 20.00 يۋان

مازمۇنى

1	 ۶بىرىنشى تاراۋ باۋشاردا
87	 ۷كەينى تاراۋ قانات قاققاندا
215	 ۸۷۷شى تاراۋ تالاپ تالارنىدا
295	 ۹تورتىنشى تاراۋ جاڭا بۇرلىستا
345	 ۱۰بەسىنشى تاراۋ تاعدىر تالەكەڭىندە
457	 ۱۱التىنشى تاراۋ ازاپ ارپالىسىندا

كوك ورمان جەرگە پانا،
كوپشىل ەر ەلگە پانا.
— خالىق ماتەلى

ءىبرىنىشى تاراۋ باۋاشاردا

1

1911 - جىلدىڭ ات كوزىنەن كوك كەلىپ، تاييغات
ءوزىنىڭ بار ورنەگىن جەر بەتىنە ايدەن كەستەلەگەن كەزى ەدى.
ءىبراۋ بىيلىقى قويان جورتاباس قالىڭ قار مەن قىس اياعىنىڭ
سوزىلىپ كەتۋى، تاييىعى جايلىمعا عانا سۈيەنىپ مال باعاتىن
ساھارا خالقىنا ەداۋىر كۈيزەلىس اكەلدى. جۇرت جىلداغىسىنداي
كوك شىعىسىمەن سەرگىپ كەتە المادى. اسىرەسە، سارىپىلداپ
ۇلان جازداي اۋىلدارىنىڭ سوڭىنان ەرە كوشىپ جۇرەتىن جالقاۋ
قازاق كەدەيلەرىنە بىيلىقى جۇتاڭقى قىس بەينە ەكى بۇيردەن
تىگەن ءاشىۋداي قاتتى باتتى. مەن، سول خارەكەتى جوق كوپ
قازاق كەدەيلەرىنىڭ ءىبرى جاقىبايدىڭ ءامامشى بولاتىن. كەدەي
قىرسىق جەتى اعايىندى جۇتتىڭ ءىبرى دەگەندەي ءامامشى جالعىز
كەرىگىن جازداي قارا جارىس پەن كوكپارعا سالىپ. قىمىز
قىدىرىپ ءىشىپ ءجۇرىپ ارقىتاتقان ەدى. بىيلىقى قاتتى قىستا
شايقان ءشوبى بولماعاندىقتان جابۇ جاۋىپ، دالاعا قويا بەرىپ
ەدى، قىرسىققاندا ارقى ات جابۇدىڭ جىبىنە اياغىن ءىلىپ الىپ

ۋىيەلەپ ءۆلدى. سوعىم ۋاقتى كەلۈمەن ءامامىش جۇگىن ارتىپ جۇرگەن جالعىز وگىزىنە پىشاعىن جالاڭداتتى. بۇعان ايەلى سويىعزبايىم دەپ جاعالاسىپ كورسەداعى جاز تۋاتىن ەكى سىيرىنىڭ بىرىنە پىشاعى كەزەلەتىن بولعان سوڭ، امالسىز وگىزدى سويۇعا قوسىلدى. بۇلار وسىلاي اۋىرىمەن قىستى شىعارىپ ەدى، باي - جارىلىنىڭ ءبارى دە تومەنتارتاردىڭ نەگىزىنەن سۈمبەسىنە سۈيەنىپ كۈن كورەتسىن كوكتەم دە جەتتى. قىرسىققاندا ءامامشىنىڭ تۋاتىن ەكى سىيرىنىڭ ءبىرى قىسىر قالىپتى. توتيا ايتەۋىر قول ونەرىنە سۈيەنىپ، جازدا باردام بىرەۋدىڭ بالاسىنا مىنگىزەتىن اشامايىنىڭ قولتۇرماش، تەپكەشەگىن كەستەلەپ تىگىپ بەرىپ ءجۇرىپ، جاز ساۋۋعا ءبىر سىير سۇراپ الدى. ال، جاز بويى اۋىل يەسى باي ءۆيىنىڭ قويىن ساۋىسىپ بەرىپ، كۈندە كىشكەنە قايىڭتوز شەلەكپەن ءبىر شەلەك ءسۈت الپ، ءبىر تۇنگىسىن ايران - شالاپ قىپ، بىرنەشە كۈنگىسىن جىناپ بىرىمىشك قايناتىپ، سابا ءپىسىپ وتباسىن اسىرادى.

مۇنداي جوقشىلىق جىلداىمداي ەمەس مامىشكە وي سالىدى ما؟ قىسىر قالعان جالعىز بىيەسىنە ءمىنىپ، وسى اۋداننىڭ شىندەگى قاينىن اتاسى بودىقتىڭ اۋىلىنا بارىپ، حارەكەت زەدەمەك بولىپ جولعا شىقتى. قىزىلدانىپ قالعان جۇردەك بىيە تۈسكە شەيىن باراتىن جەرىنىڭ جارىمىنان كوپىن ەڭسەرىپ تاستادى. ءبىرازدان سوڭ اتىنىڭ باسىن تارتىپ، ءلىيىپ اياڭداپ ەدى، ءوزى ءمالجىين دەپ قايداعى قىيال باستى. ونىڭ قىيالىنا ءوزى بەت الپ بارا جاتقان قاينىن اتاسىنىڭ اۋىلدارىنىڭ تىنىس - تىرشىلىگى كەلدى.

بۇل اۋىلدار وسى وڭىردە كەدەي اۋىلدار ەسەپتەلەتىن. كەيىپىر جاقىتىرماعدار «يەلەنىڭ شۇىلداقتارى» دەپ كەمىستىپ اتاساتىن. بۇل ەلدىڭ ەڭ باي دەگەنىندە قىرىق - ەلۋ ءىرى قارا،

ەكى جۈزگە تارتا ۇساق بولاتتىن. ەبىراق، بۇل اۋىلداردىڭ
 ەرەكشەلىكى ەلۇ - الپىس ۇي شوق كوشىپ - قوناتتىن، مالى
 شاعىن بولغاندىقتان با، جەرگە تالاسۇ دەگەندى ەستىمەيمىز.
 بىرىنەن ەبرى ونەگە الا ما، ازاماتتارى ساۋسىلداپ خارەكەتسىز
 بوس جۇرمەيتتىن. ونىڭ ۇستىنە، وسى اۋىلداردا مولدا - قوجالار
 مول. كورشى رۇلاردىڭ ەولمى - جەتىمگە شىعاراتتىن قايرى -
 ساقۋاتى، بالالاردى سۇندەتتەگەندە بەرەتتىن ساداقانىڭ كوبى وسى
 اۋىلدارغا كەلىپ جاتاتتىن. ال، مۇنان سىرت بۇل اۋىلداردا
 ەۇياعاششى، تەمىرشى، ەتىكىشى، ەرشى سىياقتى ونەرىلەرى دە
 مولنان تابىلاتتىن. كەيىرەۋلەرى كەپەشتەپ تارىستىن ەشاشىپ،
 تىڭقىتىپ ساتىستىنا بىرنەشە قاپ استىتتىن جىناپ السا، ال،
 كوپ ساندسى ۇتىقتاسىپ شولاق كەرۋەن ۇيىمداستىرىپ،
 استىقتىڭ ارزان جەرىنەن قىستىق استىتتىن جەر قارا، كۇن
 جىلدا جىناپ الاتتىن. تامىز اينىڭ اياعى بولغاندا سارابىدال
 ازاماتتارى ۇيىمداستىپ ويىعا ەتۇسىپ، ەبرىن - ەبرى اسارغا
 شاقىرىپ، شوپتەرىن شاۋىپ جىناپ الاتتىن دا وسى اۋىلدىڭ
 ادامدارى ەدى. ال، قىس بولسا، ولاردىڭ كەيىرەۋلەرى كوك
 مايىغا اتتىن بايلاپ قويىپ تۇلكى قۇپ، سالبۇرىندا جۇرسە،
 كەيىرەۋلەرى وزدەرى قورعاسىننان وق جاساپ، قاقپان سالىپ
 اڭشىلىق قىلاتتىن. ەمامىش وسىنداى كاسىپ سىتەپ جۇرگەن
 بالدىزدارىنا: «سەندەر، قۇدايدىڭ (ۋاي، تىنىشىڭ كەتكىر)
 دەگەن قارعىسىنا ۇشراغان قۇسىڭدار» دەپ قالجىڭداپ
 كەمسىتەتتىن. ال، ولار بولسا: «سىتەگەن سىستەيدى، ەبىزدىڭ
 اۋىلداردىڭ ادامىنىڭ اۋزىنان اڭنىڭ بولسا دا اق مايى كەتپەيدى،
 سەن قۇساپ بايدىڭ قازانىنا قاراپ وتىرمايمىز» دەپ جاۋاپ
 بەرەتتىن. بۇعان ەمامىش شامداناتتىن. مىنە، وسىنىڭ ەبارى
 ەمامىشتىڭ كوز الدىنان وتكەن سايىن، ەوزىنىڭ خارەكەت نىزدەپ
 وسى اۋىلغا كەلە جاتقان ساپارىنا ناۋمەزدەنە باستادى. ونىڭ قىيالى

ھندى وسى توڭىرەگىنە شوغرلاندى: «مەن عوي، يىلى جاي - كۈيمنىڭ ناسارلىغىن قاين تاما ايتامىن، ول كوشپ كەل، بارىمىزدى ءبولپ جەيمىز» دەر، جايىشلىقتا تىنىشتىق بەرمەيتىن انا قۇ اۋىز بالدازدارىم: «سەن اقىرى بىزگە كارتەيگەنىڭدە كۈشك كۈيەۋ بولدىڭ دەمەي مە، ءما، ونى ەستىتىن اعاشونەڭ مەن بە، ات اينالىعىس قۇل اتاڭنىڭ ازاماتى تۇرسام، بەس سادىر يتەلىنىڭ بىرگەسىنە بارۋىم ءولم ەمەس پە! وناندا زاتەلبايم بىيل ون تورتكە شىقتى. مىنا جانتەكەي اۋىلدارنىڭ ءبىرىنىڭ ءبىر قورا قويىن باققىزىپ، سونىڭ اقسىنا اينىنا ءبىر جۋان قويدان السام، جىلىنا ون ەكى قوي، التاۋىن سوعىمعا سويسام، التاۋى شاي - شالاڭعا جەتەدى. بىيلشا قاينىمنىنان ساۋىنعا ءبىر سىيرىرالا تۇرسام، كەلەر جازدا قۇداي بۇيرىسا ەكى سىيرىم تۋادى. زاكەربايم دا ون ەكىگە كەلدى، اۋىلدىڭ قوزىسىن باققىزسام بولماعاندا جازدا ون بەس قوي ساۋىن بەرمەي مە؟ قۇدايىمنىڭ بەرەر بىرىدىعى بار ەمەس پە، وسىنىم تابىلعان اقبىل بولدى»، دەپ ءمامىش مۇرتىنان جىميا كۈلىپ، اتىنىڭ باسىن كەيىن بۇردى دا، ارتىندا قالعان جانتەكەي رۋىنداى شالبىرباي دەگەن بايدىڭ اۋىلىنا قاراي تارتتى.

شالبىرباي وسى وڭىردەگى ساسىق بىرىستى بايلاردىڭ ءبىرى. ادامدارعا قاستىق ىستەيتىن ۇلكەن ايل - شارعىسى بولماسا دا، بەل اسپايتىن قۇلىقتان قۇر ەمەس، زيانىنىڭ قورالاپ اعىلىپ كەتىپ جاتقاننى سەزبەگەنمەن، كوز الدىنداى تىشقاق لاقتىڭ موينىنان ۇستاپ الپ ايرىلمايتىن قاراۋلىعى، ءىشىپ - جەۋگە قىماعانمەن، جۇرتقا قوراسىمەن بەرەتىن كوپەستىگى بار ادام ەدى. ءبىراق، داۋلەتى بولسا دا، باسقا شاعىن، ەكى ايلەن شۇلعاۋباي اتتى جالعىز ۇل كورگەن. ول ون ۇش جاسقا شىققاندا وزىنەن بەس جاس ۇلكەن ءبىر جەسىر

ايەلدىڭ قىزىنا دومالاققا قۇدا بولۇپ الپ بەرگەن. بۇل كەلىنى شالبارايدىڭ ويلاغان جەرىنەن شىقتى، باسقا بايلاردىڭ كەلىنىدەي ۋىدىڭ ۋىشىن قىزىل - جاسىل قىپ بەزەپ، تەڭگە - موشىلى سىلدىرلاپ، سىزىلىپ وتىرمايتىن، ۋىستىنە نە بىلىنە سونى كىيىپ، تاماق بولسا كۈلدى - كۈمەشتەپ جەي سالاتىن، جايى كەلسە بەلىن قۇرمەن بۇ سالىپ، ۋىر ارقا وتىندى دا ۋىزى اكەلە سالاتىن. شالبارايغا كەلىنىنىڭ ەڭ ۇناعانى جاڭا تۇسكەن جىلى بولاتىن. ۋىر كۈنى كۈن سىبەرلەپ قاتتى جاۋدى. كەلىنى اياغىندا كوكساۋىر كەبىس - ۋىماسىن شەشىپ تاستاپ، شىتاتىن تىزەسىنە شەيىن ۋىرەپ، كۈيلەگىن شقىرىنا تىيىپ، جاۋىندىتىپ ساۋىن سىرلاردى جىيىپ كەلدى. سوندا شالباراي كەلىنىنە:

— جارايسىڭ بالام، كەبىس - ۋىماسىڭدى سىرىڭدى ساۋىپ بولغانىن كەيىن ۋىر - اق كىي، سىرىدىڭ بوغى اياغىڭا جۇققانىمەن، جاۋىن سۆمەن ۋىزى - اق ۋىشايلىپ كەتەدى. بولماسا ۋىزى كەۋىپ ۋىگىلىپ ۋىسپ قالادى. ۋىزدىڭ ۋىسى شاڭىراققا بىرس انا ەنەڭ ەكەۋىمىز ۋىزىڭ سەكىلدى بولغاندىمىز ۋىشىن قونغان. ەنشە اللا، بالام، ۋىسى قالىپىڭنان جازباساڭ، بۇل داۋىلت ۋىزىڭە تۇرىپ قالار، — دەپ الدەبىر نارسەلەردى شىنەن ايتىپ، قىبىلاغا قاراپ كۈبىرلەگەن.

قاينى اتاسىنىڭ باتاسىن العان كەلىن بىرنەشە جىلدىڭ شىندە ۋىزىنىڭ ازان شاقىرىپ قويغان اتىن ماڭىندا ۋىل - ۋىگە ۋىتتىرىپ «تاس كەلىن» اتاندى. ۋىل ۋىترى جۇرسە «تاس اپاڭ» اتانارىندا داۋ جوق. ۋىل جىل سايىن قۇرت - ماي، سۈرىلەرىن قويماعا قويىپ، ساستىپ - شىرتىپ، جوعالتۇعا رازى. ۋىراق، قولىن اداىما ۋىدان بەرمەيتىن اسقان ساراڭ دا بولدى. ال، ۋىنىڭ كۈيەۋى شۇلعاۋىي مىجعاۋ، بوسپە، سىكە ەبى جوق بولغاندىقتان، ۋى ۋىشىنىڭ قۇپيا قويمى قويۇ، الار - بەرەر

ستەرىنىڭ بارىن، شالبارباي وسى كەلىنمەن اقبلداساتىن بولغان.

مامىش شالباربايدىڭ اۋلىنى تاياعاندا كەۋدەسى ەسىكتەي قارالا توبەت باستاعان ەبىر توپ ەيت اتتىڭ الدى - ارتىنان شىعپ جۇرگىزبەدى. قارالا توبەت جاسقاعانغا بوي بەرمەي ەمامىشنىڭ اتىنىڭ تۇمسىعىنا اۋىز سالپ ەدى، اتى تىك شاپشىپ ەوزىن ەتۇسىرىپ كەتە جازدادى. اشۋى كەلگەن ەمامىش دامەلەنىپ قالغان قارالا توبەت قايتا ۇمتىلعاندا سالماعىن ەبىر ۇزەڭگىگە سالپ تۇرىپ، قامشىمەن تارتىپ كەتىپ ەدى، قارالا توبەت قاڭقىلداپ اۋىلدى تاستاي قاشتى. قورا شەتىندە بۇتىنا اۋى سالماقتان كىر ساردابى دامبال، ۇستىنە شىنتاق جەڭ مەشەت، باسنا اق شىت تارتىپ، قولىنا يىمەگى جوق برعاي تايلاق العان شوقشا ساقالدى جاراۋ قارا شال — شالبارباي ەمامىشقا يىتەرى ابالاعاندا ۇندەمەي قاراپ تۇرغان ەدى، قارالا توبەتىن ۇرىپ جىبەرگەندە شىدامادى:

— ەاي يىپەن ەيت بولغان قانداي نەمەسىڭ! ەيتتى ەولتىردىڭ عوي، — دەپ ايعىلاپ ەدى، ەمامىش ەستىسەدە، ەستىمەگەن بولپ، ات اعاشتىڭ قاسىنا كەلىپ ەتۇسىپ، اتىن بايلاپ جاتتى. شالبارباي شىسىنەن: «ماعان سالەم بەرىپ، ەيتىمدى ۇرعانىنان كەشىرىم سۇرار، سۇراماسا ونىڭ كۆرمەيمىن بە؟» دەپ ويلاي قالىپ ەدى، ونىڭ ەسىنە وتكەندە ەيتىمدى ۇردىڭ دەپ ايتامىن دەپ، ەبىر جىندىدان تايلاق جەپ قالغانى ساپ ەتە ەتۇستى دە، بۇ دا سول سىياقتى جىندىنىڭ بىرەۋى بولپ جۇرمەسىن دەپ ويلاپ:

— ەاي جىگىتىم، ەوزى ەبىر داراقتى ەيت ەدى، بالەمدى ۇرعانىڭ جاقسى بولدى، — دەدى. ەمامىش ونىڭ بۇل ەسوزىن ەستىپ «مەنى دە قارجاۋبايشلاي ما دەپ وتىرسىڭ - اۋ» دەپ مىرس ەتىپ كۇلىپ جىبەرىپ، بارپ شالباربايعا سالەم بەردى،

شالبارباي ونىڭ سالەمىن الۋىدى دا ۈمىتىپ، ۈمامىشتىڭ بەتىنە قاراپ اڭىرىپ تۇرىپ قالدى. ونىڭ مۇنان بىرنەشە جىل بۇرىن تاغى وسى ۈيت تۇرالى ۈوزىنىڭ قارجاۋباي جىنىدىدان قورىققان قورقىنىشتى كورىنىسى كوز الدىنا ەلەستەي قالعان ەدى. قويدىڭ كۈزەم ۈجۈنن اسار شاقىرىپ قىرىقتىرىپ، كەسكەگىن الپ تاستاپ باتا قىلغىزغان، قۇرتتاعان قويدىڭ ەتى ەندى پىسىپ ۈتۈسىرىلىپ جاتقان كەز ەدى، ادامداردىڭ ۈبارى سىرتتا بولاتىن. وسى كەزدە اۋىلدىڭ اياق جاعىنان جاياۋ قارجاۋباي جىندى شىقتى. شالباربايدىڭ يىتەرى وعان قاراي انتالاپ جۇگىرىپ ەدى، قارجاۋبايدىڭ:

— ۈاي، اكەڭنىڭ. . . شالبارباي، ۈيتىڭدى قورىسىڭ با، جوق، مەنى تالاتاسىڭ با؟ — دەگەن داۋىسى شىعپ ەدى، وعان شامدانعان شالبارباي ۈيتىن قورىغاندى قويىپ، ايتاقتاي جۈنەلدى. يەسەنە ارقالانغان تۈبەت قارجاۋبايعا اۋىز سالا بەرىپ ەدى، ونىڭ ەكى قۇلاعى قارجاۋبايدىڭ قولىنا قالاي ۈتۈستى. ۈيتتىڭ ۈستىنە ۈمىنىپ الپ، تۈمسىغىن جالپاق تاسقا تۈيگىشتەپ ۈيتتىڭ ۈتىسىنىڭ ۈبارىن ۈتۈسىرىپ، ۈولتىردى دە سۈيرەگەن بەتى شالباربايدىڭ ەسىگىنىڭ الدىنا كەلىپ:

— اكەڭنىڭ. . . شالبارباي قايدا؟ مەن ونى ۈدال وسى ۈيتى قۇساپ ولتىرەمىن! ول مەنى يىتەنە تالاتتى عوي، قايدا شالبارباي؟ — دەپ اقىردى. سول جەردەگى كۈپشىلىك ناقۇرسى ادامنىڭ قولىنا تۈسسە شالباربايدى تەگىن قويمايتىندىغىن ويلاپ، قارجاۋبايدى الداپ ارەڭ توقتاتقان. سوندا شالبارباي قورققانىنان كەمپىرىنىڭ كويلەگىنىڭ ەتەگىنە باسىن تىعپ جاتا قالعان ەكەن. وسىدان كەيىن قاباعان ۈيت اسىرامىمىن دەپ انت ۈشىپ، قارجاۋباي اۋىلىنا كەلسە، ۈوزى كورىنبەي، ونىڭ سۇراغىنىن بەرگىزىپ ۈجۈردى. كەيىن كۈندەردىڭ وتۈمەن ونى ۈمىتىپ، قايتا قاباعان ۈيت اسىراپ، جاڭا مىنا كەلگەن ادامعا

ئىل تىگىزىپ العانىنا ەندى قورقاين دەگەن ەدى، كەلگەن ادام وزىنە سالەم بەرگەننەن كەيىن بارىپ جۈرەگى ورنىنا ءتۈسىپ، سونان سولڭ بارىپ وعان ءبىر كوزىن سىمىرايتا ءساپ سالىدى: مولىشەرى قىرىقتىڭ شىندەگى يىك قاباق، ەڭگەزەردەي قارا ادام ەكەن. شالباباي كەلگەن ادامنىڭ سۈستى ءتۈرىن كورىپ «قۇدايمى تاغى ءبىر پالەگە ۇشراتا جازداعان ەكەن!» دەپ شتەي قورقىپ، ونى ۇيىنە كىرۋگە ئۇسقادى.

ءمامىش بۇل ۇيگە قۇداي قوناق مەس، كىرىپتارلىق بۇيىمىمەن كەلگەندىكتەن، شالبابايدىڭ ۇيگە الدىمەن كىرۋىنە ءىلتىپات ەتتى. ءمامىش قامشىسىن سۈيرەتە قىس تورگە تامان وتىردى دا، باي ءۇيىنىڭ شىنە اينالا كوز جۇگىرتتى. بۇل ءۇي ادەتتەگى باي ۇيلەرىندەي ويۇلى قاراقاس باستىرىلعان تۋىردىقتىڭ ۇستىنە اق ۇزىك جابىلماعان، ايقىش - ۇيقىش تەرمەباۋلار، كەرەگەنى اينالدىرا بۇسقۇر تارتىلىپ، شىمىشى ۇستالماعان، تىرەلىپ جۇك، وت باسىندا ويۇلى سىرماق، كىلەم - كىلشە سالىنماعان، ۇيدەگى باۋ - سۇدىڭ بارلىعى ەسىلگەن جىپتەر، ءۇش تۋىرلىقتى اباجاداي كىيىز ءۇي. شىندە توزىعى جەتكەن ەكى - ءۇش سىرماق، ەشكىنىڭ، قويدىڭ استىغا سالعان تەرىلەرى، سول جاقتا كەمپىر - شالدىڭ جەر تۈسەگى، وڭ جاقتا كەلىنىنىڭ قايىقى باس تۈسەگى، شىمىلدىققا قاداعان ۇكىسىنە شەيىن شارعىشانىپ، كىر باسقان تىم سۈركەي. ءمامىش ءۇي ءشىنىڭ وسى كورىنىسىن تەز شولىپ ءوتتى دە، قوللىنا شۇماقتاعان شۈيكە الىپ، اۋزىنىڭ ءبارى قىلىشق بولپ ءجىپ ءيىرىپ وتىرعان وتىرما قوستاي قارا كەمپىرگە امانداستى. كەمپىر ەزۋىندەگى ءجۈندى الپ جاتىپ «امان» دەپ ەرنىن ارەڭ جىبىرلاتتى. سالدەن سولڭ شالباباي قۇنجىڭداپ:

— ءاي، بايىشە، مىنا جىگىتكە شاي، — دەپ ەدى، ول:

— ويىوي، شال - اۋ، مەن ورنىمنان تۇرعانشا قاي زامان،

قاتيا قايدا ءجۇر؟ — دەدى قىنجىلىپ.

— قاتيا قايدا كەتۈشى ەدى، الگى بويلاق قويدى باعاتىن قوڭقاي دەگەن نەمە كەتەپ قالماي ما، سونسوڭ، قويدى ءوزى باعەپ كەتتى.

— ادرا قالەر، كەتسە كەتە بەرمەي مە؟ بوققا كورەك تابىلمايدى عوي دەيسەڭ بە! — كەمپىر ەرنەن سالىپتا شىعارىپ تەرس قارادى.

— اتتەڭ، كەمپىر — اۋ، وسى سەنىڭ مىڭ قايدا كەتكەن، ول نەمە كەتسە تىنىش كەتپەي، ءبىزدىڭ شۇلعاۋبايعا قولى ءتىپ، جىلقىدان ءبىر اتتى ۇستاپ ءمىنىپ كەتتى ەمەس پە. — ويىاي — اۋ، ول يەنە سەن جەرگە ءتۈسىرىپ العان كەمپىردەي، اياغىنىڭ باسنا قاراپ ۇندەمەي وتىراتىن نەمە ەمەس پە ەدى. ونىڭ قولىنان مۇنداي ءس قايتىپ كەلدى؟

— وي، كەمپىر، الگى جەردى قۇرتقان ءبورباي دەگەن سول نەمەنىڭ تۇعان ناعاشىسى ەكەن ەمەس پە. وعان ءبىز تۇگىل ۇلىقتارىڭنىڭ شاماسى جەتە مە؟ — شالبارباي كەيىپ، باسەن شايقادى.

كەمپىر ءبوربايدىڭ اتىن ەستىگەنەن كەيىن دەرەۋ قايتىپ ءتىل قاتپادى. تەك «باسە» دەپ ەزۋىن ءبىر جاق بەتنە اپارىپ تىرجىندى. بار اشۋىن ۇرشىعانان العانداي، سابىن سانىنا قاتتى — قاتتى سىپ اپىنالىدرا بەردى.

ەكەۋىنىڭ مىنا ءسوزىن ەستىگەن ءمامىش ءوزىنىڭ كەلگەن بۇيىمتايىنىڭ ئىچايى كەلەدى ەكەن دەپ ويلاپ شتەي قۋاندى. ول شالباربایدى قايراپ ءسوز تارتپاقشى بولدى:

— بايەكە، مالشىڭىز كەتەپ، كەلىنىڭىز قوي جايىپ قىيىنشىلىق تارتىپ قالعان ەكەنسىز، ۇلىڭىز نەگە كەلىنىڭىزگە باقىزعانشا، مالشى العانىڭىزشا ءوزى شەتنە شىعا تۇرماغان؟ ءبىزدىڭ ءور التايدا ءسز سىياقتى بايدىڭ قايسىسىنىڭ كەلىنى

قوي جايىپ ءجۇر؟

— ءبىزدىڭ ۇل كەلىنەن ەكى ەلى ايرىلا ما، كەلىنەن بىرگە ءجۇر.

ءمامىش شالباربايدىڭ مىنا سوزىنەن ونىڭ ۇلىنىڭ قولىنا ۇستاتقاننان ايرىلمايتىن سوقىر ءتارىزدى نىجىق ەكەننىن اڭغاردى. سول ءۇشىن تاغى دا قىتتىعىنا تيە سويلەدى:

— بايەكە، ونداي بولعاندا قویشى الماساڭىز دا بولادى ەكەن عوي، — دەي بەرىپ ەدى. «نەگە المايمىز؟ قویشى الامىز» دەپ كەمپىر شالىنان بۇرىن جاۋاپ بەردى.

— ول نە دەگەنىڭىز، مالشى الايىق دەسەك، سول قۇرعىر تابىلماي جاتىر. قايتا ءوزىڭ ات ۇستىندەگى جىگىت ەكەنىڭىڭ، مال باعامىز دەگەن بىرەۋ بولسا تاۋىپ بەرمەيسىز بە؟ اقسىن تولىق بەرمەمىز، تاماق دەگەن وسى ۇيدە ءيت باسنا توگىلىپ جاتىر، — دەپ شالبارباي تاۋىپ ايتتىم — اۋ دەگەندەي، سىمىرايا مامىشكە قاراپ قويدى.

— بايەكە، مالشى دەگەن اقسى تولىق، كىيىمى ءبۇتىن، تاماعى توق، قۇلاعى تىنىش بولسا قاشىپ كەتكەندى قويىپ، ءوز ادامىڭىز بولپ كەتەدى. جاز شىعپ مالدىڭ باغۇعا وڭاي كەزىندە مالشىڭىزدىڭ جامانداسىپ كەتىپ قالۋى كادىك — اق ەكەن!

— مەن مالشىمنىڭ اينىا قوزىلى قوي، — دەي بەرىپ ەدى، كەمپىر: «وي، شال، بويلاق قوي دە» دەپ تۈزەتتى. ءبىراق، شالبارباي ءمامىشقا ايتىپ وتىرعانىم قىسىر كەڭەس دەپ ويلادى دا، كەمپىرنىڭ ءسوزىن ەلمەي، ءسوزىن اۋەلگىسىنىشە جالعاستىرا بەردى:

— اقسى عوي سول قوزىلى قوي. مۇنان سىرت جىلىنا سالدەبوزدان جەيدە، دامبال، اياعىنا اي سايىن شاقاي، ۇستىنە شۇلعاۋتايدىڭ ءبىر ءىلىپ قانا تاستاعان، سۋى تۈسپەگەن

كېمىدەرىن بەرەمىز. الگى كەتىپ قالغان قوشىغا وسىلاردى
بەرۋدىڭ سىرتىندا، ساۋىنغا ۋىيىنە ءبىر موشكە سىيردى دا
بەردىڭ. جىگىتىم بىزدەي اقى بەرگەن قايسى بايدى كوردىڭ؟
— سوندا بايەكە، سىزگە مالشى ءزارۋ بولدى عوي؟
— ءيا، سوندا مال باعامىز دەۋىشلەر بار ما؟
— تابىلادى. ءبىراق، مىنا ايتىپ وتىرعان اقىڭىز ءسال
ولقىلاۋ سىياقتى.

— مالشى مالدى جاقسى باقسا، ءوزى جۋاس بولسا، مۇنىڭ
سىرتىندا دا قۇر قويمايمىز.
— سوندا، قۇر قويماغاندا نە بەرەسىز؟
— شاي - شالاڭ، كىيىم - كەشەك، شاپان - شاقپىت دەگەن
سىياقتى نارسەلەر.

— شال - اۋ، مەن اۋەلى سول كەتىپ قالغان نەمەنىڭ
شەشەسىنە ساعان ايتپاي ەتەگى ەندى سۈزىلەيىن دەگەن جاپ -
جاڭا الەتەك كوپلەگەندى دە بەرگەنمىن، — دەپ ءسوز
قىستىردى كەمپىرى.

ءمامىش كەمپىر - شالدىڭ سوزىنەن سابان استىنان سۋ
جىبەرەتىن قۇمەس، تەك اقىلسىز، سىعان ەكەندىگىن بايقادى.
ەبىن تاپسا، كەي جەردە توپ ەتكىزۋگە دە بولادى ەكەن، بۇلارعا
مالشى وتە كەرەك ەكەن، ءسوزدى ۇزارتپاي كەلسەيىن دەگەن
بايلامعا كەلدى:

— بايەكە، مەن سىزگە ۇنەمى مال سوڭىندا كەلگەن ءبىر
مالشى تاۋىپ بەرەيىن. اينىنا توقتىلى قوي، جىلىنا ەكى پار
جەيدە - دامبال، ءبىر پار شاپان - سىم، اياق كىيىم، باس كىيىم،
ال، ۋىيىنە بىردە - ەكىلى ساۋىن سىير بەرەسىز بە؟
— جىگىتىم، ايتقان اقىڭدى عوي، كەلىن بار، اقىلداسىپ
كورەيىن، ءبىراق، ءومىر بويى مال سوڭىنان قالماغان ول
مالشىڭ بىيل نەگە بوساپ قالدى؟

— يىلى جۇتتا باققان مالى جۇتاپ، ۋوزى جالعز تاياغن
الپ شىقتى.

شالبارباي شوشىپ كەتتى:

— ايتپا، جىگىتم ونداى ادامدى، ۋۇ پالەكەت، تاياغى
نەتكەن جامان ەدى!

ۋمامش ۋننىسى شادەننىڭ شىن جاعدائىن ايتامىن دەپ،
شالباربايدى شوشىتىپ العاننان كەيىن، ۋوزىنىڭ نەگىزگى
ماقساتى — ۇلى زاتەلبايغا سويلەسەيىن دەدى:

— ۋجا، بايەكە، ول جىگىتتى جاقتىرماساڭىز ون بەس -
ون التىعا (ۋبىر جاسىن اتەي ۋوسىرىپ) كەلگەن، بويى
جىسىرما داعى جىگىتتىڭ بويىنداى، مەنىڭ زىڭگىتتەي ۋبىر ۇلىم
بار، ول دا سىزگە جاقپاي ما؟ بۇعان نە دەيسىز؟

— بۇل بالاڭ بولادى ەكەن، ۋبىراق، ات پەن قۇناننىڭ
باعاسى بىردەي مەس قوي، باعاسىنا كەلسە الساق بولدى عوي.
— بايەكە، نىستەيتىن ۋسى ۇقساس بولعاننان كەيىن،

ارينە ونىڭ الاتىن اقسى دا ۇقساس بولادى عوي. ەگەر، بۇعان
كونبەسەڭىز، وندا كەلسە المايدى ەكەنىىز، وندا مەن
جۇرەيىن، — دەپ ۋمامش ورنىنان قوزعالىپ ەدى، شالبارباي
«ۋاي، جىگىتىم وتىرا تۇرشى!»، — دەپ ەتەگىنەن تارتىپ:
«سەن وتىرا تۇر»، — دەپ ۋوزى سىرتقا شىعىپ كەتتى.

باغانادان بەرى ۇيىندە ۋتىلىن تامسانىپ قويىپ وتىرعان
قوناعىنان ەندى ۇيالىعانداى بولعان كەمپىر مەشەل بالاداي
قۇيرىمەن جىلجىپ بارىپ، وت باسىنداى پۇشقىق قارا
شاۋگىمدى الدى. ەندى ول تاغى دا جىبىرلاپ شاۋگىمگە سۇ
قۇيماق بولا بەرىپ ەدى، ونىڭ ارەكەتىنە ۋشى پىسقان ۋمامش
ورنىنان تۇرىپ:

— بايىشە، شايدى مەن قايناتىپ جىبەرەيىن، نەمەنە
ۋوزى، قىلتاڭىز تارتىلىپ قالعان با؟ — دەپ ەدى، كەمپىر